XVIIIdinastija Egipta: od Ahmozisa I do Amenofisa IV - kratki pregled

Farkaš, Tomislav

Undergraduate thesis / Završni rad

2015

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:375028

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-06-26**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek

zir.nsk.hr

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

dabar
DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Preddiplomski studij pedagogije i povijesti

Tomislav Farkaš

XVIIIdinastija Egipta: Od Ahmozisa I do Amenofisa IV – kratki pregled

Završni rad

Mentor: doc. dr. sc. Zlatko Đukić

Osijek, 2015.

Sažetak

Dolaskom Ahmozisa I na vlast u Egiptu, 1580. god. pr. Kr., protjerani su Hiksi te su stvoreni temelji za nastanak XVIIIegipatske dinastije. Tada u Egiptu počinje razdoblje Nove države (Novog kraljevstva) koje će trajati do 1100. god. pr. Kr. Razdoblje XVIII dinastije (1580. god. pr. Kr. – 1350. god. pr. Kr.) donosiEgiptu prosperitet i slavu kakva do tada nije viđena u svijetu, a granice države protežu se od pete katarakte na jugu do Eufrata na sjeveru. Rad se bavi vladavinom prvih 9 faraona ove dinastije te sistematski iznosi podatke vezane uz njihove vojne pohode, graditeljske pothvate i osobni život. Rad se, dakle, bavi razdobljem od 1580. god. pr. Kr. do 1370. god. pr. Kr., a opisuje vladavine Ahmozisa I, Amenofisa I, Tutmozisa I, Tutmozisa II, Hatšepsut, Tutmozisa III, Amenofisa II, Tutmozisa IV i Amenofisa III.Rad opisuje sljedeće značajne događaje: protjerivanje Hiksa, osvajanje Nubije, Hatšepsutina ekspedicija u Punt, vojne kampanje Tutmozisa III, uspostava mira te savez Egipta i Mitanije; a čitatelju daje uvid i u odnose između pojedinih faraona, kao i zanimljivosti vezane uz njihove spomenike, grobnice i mumije.

Ključne riječi: arhitektura, faraoni, mumije, osvajački pohodi, stari Egipat.

Sadržaj

1. Uvod 1

2. Ahmozis I – osnivač moćne dinastije 2

3. Vladavina Amenofisa I 3

4. Širenje granica egipatske države za vrijeme vladavine Tutmozisa I 5

5. Kratka vladavina Tutmozisa II 7

6. Hatšepsut – kraljica koja je vladala kao kralj 9

7. Tutmozis III – Napoleon starog Egipta 13

8. Amenofis II – osvajač, diplomat i graditelj 16

9. Vladavina mira Tutmozisa IV 19

10. Vrhunac egipatske moći za vrijeme vladavine Amenofisa III 21

11. Zaključak 24

12. Literatura 25

1. Uvod

Dolaskom XVIII dinastije na vlast u Egiptu, dolazi i do novog perioda egipatske povijesti i egipatske države. Nakon tzv. drugog međuprijelaznog razdoblja, koji je trajao od 1780. god. pr. Kr. do 1580. god. pr. Kr., Egipat ulazi u tzv. razdoblje Nove države (Novog kraljevstva) koje će trajati od 1580. god. pr. Kr. do 1100. god. pr. Kr.

Razdoblje XVIII dinastije donosi Egiptu novu snagu, slavu, širenje granica i prosperitet kakav do tada nije viđen u svijetu. Ovo je vrijeme moćnih faraona-ratnika koji su od Egipta načinili moćnu i uređenu državu, prepoznatljive kulture i prestiža. XVIII egipatska dinastija je osnovana od strane Ahmozisa I 1580. god. pr. Kr. te će trajati sve do kraja Horemhebove vladavine, 1350. god. pr. Kr., a slovi za jednu od najpoznatijih egipatskih dinastija.

Rad se bavi vladavinom prvih 9 faraona ove dinastije te obuhvaća vremensko razdoblje od 1580. god. pr. Kr. do 1370. god. pr. Kr. Faraoni čija je vladavina opisana u radu su: Ahmozis I, Amenofis I, Tutmozis I, Tutmozis II, Hatšepsut, Tutmozis III, Amenofis II, Tutmozis IV i Amenofis III. Rad je, stoga, podijeljen na 9 poglavlja, a svako se poglavlje bavi jednim od navedenih faraona te sistematski iznosi podatke koji se tiču njegovog dolaska na vlast, vojnih pohoda, graditeljskih pothvata, zanimljivosti iz privatnog života, itd.

Naslovi poglavlja su sljedeći: (1) Ahmozis I – osnivač moćne dinastije, (2) Vladavina Amenofisa I, (3) Širenje granica egipatske države za vrijeme vladavine Tutmozisa I, (4) Kratka vladavina Tutmozisa II, (5) Hatšepsut – kraljica koja je vladala kao kralj, (6) Tutmozis III – Napoleon starog Egipta, (7) Amenofis II – osvajač, diplomat i graditelj, (8) Vladavina mira Tutmozisa IV i (9) Vrhunac egipatske moći za vrijeme vladavine Amenofisa III.

Cilj rada je iznijeti pregled vladavine navedenih faraona, upoznati čitatelje s vojnim pohodima koje su ti faraoni poveli i tadašnjim egipatskim granicama, opisati graditeljska i umjetnička djela koja su faraoni ostavili u nasljeđe čovječanstvu te, naposljetku, prikazati kakav je Egipat doista bio kroz prvih 210 godina Nove države.

U radu se koristim grčkim inačicama imena[1], po uzoru na Grgu Novaka[2], dok sam dataciju vladara preuzeo od Jamesa Henryja Breasteda[3], uz poneku korekciju iz ostale literature.

---

[1]Npr. Amenhotep => Amenofis.

[2]*Egipat: prethistorija, faraoni, osvajači, kultura*, Izdavački zavod JAZU, Zagreb, 1967.

[3]*Ancient records of Egypt,volume II: The Eighteenth Dynasty*, The University of Chicago Press, Chicago, 1906.

2. Ahmozis I – osnivač moćne dinastije

U poglavlju je opisana vladavina faraona Ahmozisa I, osnivača XVIII. egipatske dinastije, koji je vladao od 1580. god. pr. Kr. do 1558. god. pr. Kr. Poglavlje daje na uvid kratku biografiju Ahmozisa I te pregled zbivanja nakon osnutka Nove države, kao i opis faraonovih ratnih pohoda.

Ahmozis I sin je Seqen-en-rea II i Aa-hotep. Njegovo je rođeno ime Ah-mose, što znači "Mjesec je rođen", dok je krunjen pod imenom Neb-pehy-re, što znači "Gospodar moći je Ra".[4] Na tebansko prijestolje dolazi 1580. god. pr. Kr. naslijedivši brata Kahmozisa koji je bio posljednji faraon XVII egipatske dinastije.[5]

Ahmozis I je, čim je stupio na prijestolje, imao iznimno težak zadatak – protjerati Hikse. U svojim se naumima morao osloniti na jaku i organiziranu vojsku, a autoritet vladara tek je trebalo izgraditi.[6] U tome mu je, prvenstveno, pomogla njegova majka Aa-hotep, koja je gotovo cijelo prvo desetljeće njegove vladavine služila na dvoru kao regentica. Aa-hotep ga je poučavala ratnim taktikama i ophođenju s podanicima, što će se kasnije ispostaviti krucijalnim. Naime, oko 1570. god. pr. Kr., Ahmozis I poveo je vojsku na Avaris, prijestolnicu Hiksa. Uz pomoć kopnene vojske i brodovlja s istočnih rukavaca Nila, Ahmozis I izvršio je opsadu Avarisa, nakon koje Hiksi bježe u tvrđavu Sharuhen koja je bila u jugozapadnoj Palestini. Hiksi su još jednom podvrgnuti opsadnom stanju te su još jednom poraženi. Smatra se kako je za uspješno okončanje borbi oko Sharuhena bilo potrebno čak 3 do 6 godina! Kasnije će Ahmozis I pratiti (protjerivati) malobrojne Hikse sve do teritorija današnje Sirije, što će rezultirati jačanjem njegove vlasti i ugleda.[7]

Ahmozis I je tako stvorio čvrstu apsolutističku monarhiju koja je postala najkonsolidiranija zemlja tadašnjeg poznatog svijeta, te je ponovno ujedinjena. Ono što je značajno za Ahmozisa I jest da svoju vlast nikada nije ostvarivao preko tzv. moći božanstva faraonova, već izričito kroz njegove osobne snage, sposobnosti i težnje.[8]

Kada je riječ o crticama iz osobnog života Ahmozisa I, treba spomenuti da je bio oženjen kraljicom Ahmoze Nefertari, s kojom je imao sina Amenofisa I te kćeri Ahmoze Meritamun i Mutenfert. Ahmozis je imao oko 35 godina kada je preminuo 1558. god. pr. Kr. Njegovi

---

[4] Wikipedia.
[5] M. R. Bunson, *The encyclopedia of ancient Egypt*, Gramercy Books, New York, 1999., str. 15.
[6] G. Novak, *Egipat: prethistorija, faraoni, osvajači, kultura*, Izdavački zavod JAZU, Zagreb, 1967., str. 135.
[7] M. R. Bunson, Isto, str 15.-16.
[8] G. Novak, Isto,str. 135.

posmrtni ostatci pronađeni su 1881. godine u mjestu Dra Abu el-Nagau. Mumificirano tijelo štitila je tvrda crna smola, a forenzičkim postupcima utvrđeno je kako je Ahmozis I bio srednje visine, blago mršav, čvrste brade, zdravih zubi te da nije bio obrezan.[9]

Ahmozis I uistinu je bio faraon od iznimne važnosti za tadašnji Egipat, a to potvrđuje i Uranić koji kaže da je njegova vladavina "označila početak novog procvata egipatskog kraljevstva koje prerasta u moćan imperij Staroga svijeta."[10] Protjeravši Hikse, uz ponovno osvajanje Nubije, otvorena su vrata za nova osvajanja. Tako će njegovi nasljednici osvojiti Siriju i Palestinu te priskrbiti Novoj državi zasluženi sjaj.[11] Ahmozisa I naslijedit će njegov sin Amenofis I.

3. Vladavina Amenofisa I

U poglavlju je opisana vladavina faraona Amenofisa I, nasljednika Ahmozisa I, koji je vladao od 1557. god. pr. Kr. do 1530. god. pr. Kr. Poglavlje daje na uvid kratku biografiju Amenofisa I i pregled zbivanja nakon njegovog dolaska na vlast te na svojevrstan način opisuje napredak egipatske Nove države te civilizacije njegova vremena.

Amenofis I, sin je Ahmozisa I i Ahmoze Nefertari. Njegovo je rođeno ime Amen-hotep, što znači "Amon je zadovoljan", dok je krunjen pod imenom Djeser-ka-re, što znači "Sveta je duša Raa".[12] Na prijestolje dolazi 1557. god. pr. Kr. naslijedivši oca Ahmozisa I. Zanimljiv je podatak da je od 1558. god. pr. Kr. do 1557. god. pr. Kr. vjerojatno kao regentica vladala njegova majka, a da on čak nije ni trebao stupiti na prijestolje. Naime, Amenofis I bio je najmlađe muško dijete u obitelji, a pored njega su tu bila još dva muška djeteta o kojima izvori govore, no oni su prerano preminuli te je tako prijestolje pripalo upravo njemu.[13]

Vladavinu Amenofisa I karakterizira sređivanje države po pitanju unutarnjih problema te uspostava imperijalno-kolonijalne politike spram zemalja prednje Afrike i Azije. Poučen iskustvom svog oca Ahmozisa I, Amenofis I uviđa da je obrana sjevera zemlje teška zbog geografskih značajki te sve snage premješta na istok zemlje.[14] S druge strane, egipatska vojska,

[9] M. R. Bunson, Isto, str 15.-16.
[10] I. Uranić, *Stari Egipat: povijest, književnost i umjetnost drevnih Egipćana*, Školska knjiga, Zagreb, 2002., str. 131.
[11] Skupina autora, *Povijest 2: Egipat i antička Grčka*, Europapress holding d.o.o., Zagreb, 2008., str. 29.
[12] Wikipedia.
[13] M. R. Bunson, Isto, str. 29.
[14] I. Uranić, Isto, str. 132.

vjerojatno predvođena samim Amenofisom I, na Nilu je ponovno uspostavila tvrđave i bastione južno od prve katarakte postavila službenog upravitelja za to područje. Time se, pored širenja teritorija, širi i strateški utjecaj na Palestinu, Siriju i teritorij oko Eufrata, a što će kulminirati za vrijeme Tutmozisa III, nekih 30-ak godina kasnije.[15]

U ovome razdoblju nema značajnih podviga na području arhitekture (izgradnju obrambenih utvrda ne možemo ubrojiti pod umjetničku gradnju), ali poznato nam je kako je Amenofis I dao sagraditi kapelicu od alabastera koja će kasnije biti ugrađena u pilon[16] hrama u Karnaku, čije je građenje inicirao sam faraon.[17]

Ono po čemu je vladavina Amenofisa I također značajna jest vojni napredak. U vrijeme njegove vladavine dolazi do ubrzanog razvoja vojske. Naime, pojavljuje se praksa regrutacije vojnika vazalnih naroda s rubova kraljevstva, a uvodi se i redovna, stalna, plaćena vojska. Bitno je napomenuti da dolazi i do stvaranja izražene rodovske aristokracije te vojnici postaju privilegirani i cijenjeni društveni sloj. Također, kada je riječ o samom ratovanju i ratnoj tehnologiji i tehnici, uvedena su bojna kola s konjskom zapregom, a inovacija je i željezni mač![18]

Amenofis I preminuo je 1530. god. pr. Kr., a velik broj zanimljivosti veže se uz njegov zagrobni život. Naime, Amenofis I je prvi faraon koji je odvojio svoju grobnicu od hrama. Poznato nam je kako je već za njegova života postala učestala praksa počinjenja nedjela (npr. spaljivanje, trganje, i sl.) nad posmrtnim ostatcima prijašnjih faraona od strane pljačkaša grobnica. Amenofis I nije htio da i njegove posmrtne ostatke snađe slična sudbina te se zbog toga odlučio za takav čin. To ipak nije urodilo plodom te je tako zagrobni mir Amenofisa I ipak bio narušen od strane pljačkaša grobnica! Upravo nam je zbog toga njegova izvorna grobnica nepoznata, iako se pretpostavlja da je bio pokopan u Dra Abu el-Nagau (grobna oznaka ANB). Kasnije je njegovo mumificirano tijelo preseljeno u Deir el-Bahri od strane svećenika koji su pripadali XXI. egipatskoj dinastiji. Oni su faraonovu mumiju uredili, posuli cvijećem te ponovno zakopali. Znanstvenici su mišljenja da je Amenofis I tada pokopan u Dolini kraljeva (grobna oznaka KV39). Utvrđeno je da je Amenofis I bio visok oko 170 cm te da ga je karakterizirao ovalni oblik lubanje s kosim čelom te izraženom i jakom bradom, što ukazuje na to da je nosio više očevih gena.[19]

---

[15] M. R. Bunson, Isto, str. 29.
[16] Monumentalna kula pred ulazom u egipatski hram.
[17] I. Uranić, Isto, str. 131.
[18] Isto, str. 132.
[19] M. R. Bunson, Isto, str. 29.-30.

Kult štovanja Amenofisa I, kao spretnog, sposobnog, popularnog i markantnog faraona, nastavit će se čak kroz sljedeće dvije dinastije. Razlog tomu Uranić vidi na primjeru Deir el-Medineha tvrdeći: "Vrlo je vjerojatno da je Amenhotep bio osnivač naselja i zanatlija u Deir el-Medinehu..."[20] Nakon smrti, Amenofis I i njegova majka Ahmoze Nefertari postat će zaštitna tebanska božanstva. Amenofis I nije imao muškog nasljednika te će ga naslijediti Tutmozis I, koji je oženio njegovu kći Ahmoze, koju je Amenofis I imao sa svojom sestrom Ahmoze Meritamun.[21]

4. Širenje granica egipatske države za vrijeme vladavine Tutmozisa I

U poglavlju je opisana vladavina faraona Tutmozisa I, nasljednika Amenofisa I, za kojeg se vjeruje da je vladao od 1530. god. pr. Kr. do 1520. god. pr. Kr. i priuštio Egiptu, do tada, najveći teritorijalni opseg. Poglavlje iznosi kratku biografiju Tutmozisa I i pregled stanja u Egiptu tijekom njegove vladavine. Nadalje, opisana su ratovanja Tutmozisa I, kao i njegova nastojanja da uvede red u novoosvojenim područjima, a izneseni su i podatci koji se tiču pitanja njegove grobnice i posmrtnih ostataka.

Tutmozis I faraon je čije je podrijetlo još uvijek nepoznanica. Otac mu je nepoznat, dok pojedini izvori za njegovu majku navode ime Senisobe. Njegovo je rođeno ime Djehuty-mes, što znači "Rođen od Totha", dok je krunjen pod imenom A-kheper-ka-re, što znači "Velika je duša Raa".[22] Tutmozis I na prijestolje dolazi 1530. god. pr. Kr., a prije toga je bio činovnik u vojsci Amenofisa I te pripadnik tebanske aristokracije. Bitno je istaknuti da Tutmozis I nije izravan nasljednik trona Amenofisa I, zato što nije u krvnom srodstvu s njim, već je do vlasti došao oženivši Ahmoze, kći Amenofisa I.[23]

Tutmozis I je po stupanju na prijestolje zadao sebi jednostavan cilj – pokazati narodu i svijetu tko je sada na čelu Egipta. Shodno tome, odmah je na sve strane razglasio tko je, kako ga treba titulirati i nazivati te na koji mu način podanici trebaju položiti prisegu na služenje. O tome nam svjedoče i dva primjerka te obavijesti koji su pronađeni u Nubiji.[24]

[20] I. Uranić, Isto, str. 132.
[21] M. R. Bunson, Isto, str. 29.-30., 414.
[22] Wikipedia.
[23] M. R. Bunson, Isto, str. 29.
[24] I. Uranić, Isto, str. 132.

Nakon toga, još u prvog godini njegove vladavine, Tutmozis I upustio se u nekoliko graditeljskih projekata, od kojih je najznatniji proširenje velikog Amonovog hrama u Karnaku. Tutmozis I je ovaj hram obogatio megalomanskim stupovima i kipovima koji su krasili svetište, što je, dakako, pridonosilo veličanstvenosti hrama i njega samoga kao faraona.[25]

Već u drugoj godini vladavine Tutmozis I odluči povesti vojnu kampanju u Nubiju, kako bi ugušio nastalu pobunu.[26] Izvori nam govore kako je Tutmozis I osobno sudjelovao u boju protiv predvodnika Nubijaca te ga je u borbi*prsa o prsa* porazio, a zatim se vratio u Tebu s njegovim mrtvim tijelom obješenim na pramcu broda. Kako je to bio logičan potez, Tutmozis I nije dugo čekao s izgradnjom obrambenih utvrda na Nilu i postavljanjem namjesnika za Nubiju.[27] Također, obnovio je i kanal Sezostrisa I kroz prvu kataraktu te je sada egipatska brodica mogla ploviti čak do druge katarakte, što će uvelike olakšati vojne pohode, gospodarstvo i društveni napredak. Tutmozis I je nakon ovog pohoda krenuo na Siriju te je velikom brzinom osvojio područje sve do Eufrata te se ovim činom faraonova vlast protezala skroz od Eufrata do četvrte katarakte.[28] Uranić navodi da ovome svjedoči stela koju je Tutmozis I postavio u čast pobjede, ali da je ova pobjeda bila ništa drugo do demonstracije sile te da ipak nije uspio uvesti red u sirijsko-palestinske gradove.[29] Bitno je napomenuti i da su Cipar i Kreta bili pod patronatom Egipta pa se na Tutmozisa I može gledati i kao na faraona koji je prvi u povijesti Egipta vladao ovoliko velikim teritorijem – dakle, vlast Tutmozisa I protezala preko cijelog istočnog dijela Sredozemnog mora te od četvrte katarakte do Eufrata.[30]

Osobni život Tutmozisa I nije bio odviše impresivan, iako je uživao veliku slavu i poštovanje u narodu. Tutmozis I bio je oženjen princezom Ahmoze i Metenferet, kćerima Ahmozisa I te je imao tri sina i dvije kćeri. S princezom Ahmoze imao je dva sina, Wadjmoze i Amenmoze (Tutmozis I ih je oba nadživio) i dvije kćeri, Neferukheb i Hatšepsut (kasnije će postati kraljica). S Metenferet je, pak, imao sina Tutmozisa II koji će ga i naslijediti.[31]

Tutmozis I je još za života krenuo s izgradnjom vlastite grobnice i hrama. Grobnica je bila izgrađena na hridima kod zapadne tebanske obale, dok je hram bio izgrađen u blizini Medinet Habua. Zanimljivo je da je njegovo tijelo kasnije pronađeno u Deir el-Bahriju, a vjeruje

[25] M. R. Bunson, Isto, str. 414.
[26] I. Uranić, Isto, str. 132.
[27] M. R. Bunson, Isto, str. 414.-415.
[28] G. Novak, Isto, str. 136.
[29] I. Uranić, Isto, str. 132.
[30] G. Novak, Isto, str. 136.
[31] M. R. Bunson, Isto, str. 414.

se da je bio pokopan u Dolini kraljeva u grobnici KV20 ili KV38.[32] Razlog tomu može se tražiti kod njegove kćeri, kraljice Hatšepsut (vladala od 1510. god. pr. Kr. do 1489. god. pr. Kr.) i njegovog unuka Tutmozisa I (vladao od 1489. god pr. Kr. do 1450. god. pr. Kr.).[33] Naime, znanstvenici su otkrili da je sarkofag u grobnici KV20 bio prvotno namijenjen kraljici Hatšepsut, ali da je kasnije preinačen za njezinog oca Tutmozisa I, dok je Tutmozis III dao izgraditi sarkofag za Tutmozisa I koji je bio smješten u grobnici KV38.[34]

Mumificirano tijelo za koje se vjeruje da je Tutmozis I pokazalo je znanstvenicima da je taj faraon imao proćelavo tjeme, loše zube te izražene znakove artritisa. Također, kada je riječ o crtama lica, ovaj je faraon imao usku lubanju i izbočen nos. Još uvijek stoji pitanje je li to uistinu mumija Tutmozisa I, zbog očitog nesklada postojećih zapisa u usporedbi sa starosti pronađene mumije.[35] Upravo zbog ovoga se i ne zna do kada je točno vladao Tutmozis I, ali se pretpostavlja da je preminuo 1520. god. pr Kr.

Zaključno, Tutmozis I bio je vrstan vojskovođa i vladar te je uživao izrazitu popularnost. Samu veličinu Egipta u vrijeme Tutmozisa I opisuje u Novak, s riječima: "Egipat je postao velevlast kakve još na svijetu nije bilo, a egipatski kralj najsilniji i najbogatiji vladar što je ikad postojao."[36]

5. Kratka vladavina Tutmozisa II

U poglavlju je opisana vladavina faraona Tutmozisa II, nasljednika Tutmozisa I, za kojeg se vjeruje da je vladao samo četiri godine, tj. od oko 1520. god. pr. Kr. do oko 1516. god. pr. Kr. Poglavlje iznosi kratku biografiju Tutmozisa I i pregled stanja u Egiptu tijekom njegove kratke vladavine te se ukratko dotiče i problematike vremenskog određivanja njegove vladavine i pitanja nasljedstva. Poglavlje iznosi i odlomak koji se tiče spominjanja Tutmozisa II u Knjizi izlaska, a na kraju je iznesena i problematika koja se veže uz pitanje grobnice Tutmozisa II, kao i njegovih posmrtnih ostataka.

Tutmozis II, sin je Tutmozisa I i Mutenferet. Njegovo je rođeno ime Djehuty-mes, što znači "Rođen od Totha", dok je krunjen pod imenom "A-khepen-en-re, što znači "Veliko je

[32] M. R. Bunson, Isto, str. 414.-415.
[33] P. Der Manuelian, C. E. Loeben, "From Daughter to Father: The Recarved Egyptian Sarcophagus of Queen Hatshepsut and King Thutmose I", *Journal of the Museum of Fine Arts*, vol. 5, Boston, 1993, str. 25.
[34] P. Der Manuelian, C. E. Loeben, Isto, str. 30.-33.
[35] M. R. Bunson, Isto, str. 415.
[36] G. Novak, Isto, str. 136.

obličje Raa".[37] Vjeruje se da je na prijestolje došao oko 1520. god. pr. Kr., nakon smrti njegova oca Tutmozisa I te da je vladao samo četiri godine.[38]

Tutmozis II bio je oženjen svojom polusestrom Hatšepsut koja je uvelike obilježila njegovu vladavinu. Naime, Tutmozis II bio je izrazito lošeg i krhkog zdravlja te je Hatšepsut, praktički, upravljala dvorom.[39] Prema tomu, pretpostavilo bi se da Tutmozis II nije mogao napraviti ništa značajno za njegove vladavine. No, to nije slučaj! Jedan nam fragment dokumenta potvrđuje da je Tutmozis II čak ušao u Siriju s vojskom te da je kasnije vodio kampanju u Nubiju. S druge strane, Nubijska kampanja je dokumentirana u nekoliko drugih izvora koji tvrde da je Tutmozis II samo naredio kampanju u Nubiju, dok u njoj nije izravno sudjelovao. Kako bilo, poznato nam je da su nubijske prinčeve, za vrijeme vladavine Tutmozisa II, dovodili u Egipat, gdje su ih potom odgajali kao Egipćane. To nam govori da se Tutmozis II, iako je bio slab, nije ipak prepustio pasivnom životnom stilu.[40]

Jedna se velika zanimljivost veže uz Tutmozisa II, no istraživanja su još uvijek u začetku. Naime, pretpostavlja se da je Tutmozis II faraon koji se spominje u Petoknjižju, tj. u Knjizi izlaska. Iako pojedine akademske struje navode neke druge faraone, najvjerojatnije je da je Tutmozis II ipak faraon spomenut u Knjizi izlaska. Ne postoje zapisi o tome kada se tzv. izlazak dogodio, ali ovoj tezi u korist najviše idu činjenice o slabom, boležljivom i krhkom faraonu, a koje osobine objedinjuju lik Tutmozisa II.[41]

Tutmozis II je s Hatšepsut imao kći Neferure, a s Izis (djevojka iz harema koju je oženio) sina Tutmozisa III. Tutmozis III je proglašen nasljednikom Tutmozisa II prije njegove smrti. Kako je Tutmozis III još bio dijete u vrijeme kada je trebalo preuzeti prijestolje, Hatšepsut je preuzela vlast.[42]

Ne zna se je li Tutmozis II preminuo oko 1516. god. pr. Kr., kada je Hatšepsut zavladala kao regentica ili oko 1510. god. pr. Kr., kada je Hatšepsut postala faraon, ali sigurno je da je u trenutku smrti imao 29 ili 30 godina. Posmrtni ostatci, pronađeni u tajnoj komori u Deir el-Bahriju, pokazali su da nije imao muskulaturu karakterističnu njegovim prethodnicima (Tutmozis I, Amenofis I), ali da je imao facijalne karakteristike njegova oca Tutmozisa I te da je

[37] Wikipedia.
[38] Uz pretpostavku da se orijentiramo prema Breastedovoj dataciji i Novakovoj interpretaciji povijesnih izvora. Također, noviji povijesni izvori tvrde tako, negirajući stariju literaturu koja je mišljenja da je Tutmozis II vladao čak 13 godina.
[39] G. Novak, Isto, str. 136.
[40] M. R. Bunson, Isto, str. 415.
[41] T. Matt-Bond, E. Reems, *The Pharaoh of Exodus.*, str. 2.-6.
[42] I. Uranić, Isto, str.132.

uzrok njegove bolesti i smrti vjerojatno povezan s lošim zubima. Negova grobnica nije još otkrivena, ali pretpostavlja se da je bio pokopan u grobnici s oznakom KV42.[43]

6. Hatšepsut – kraljica koja je vladala kao kralj

U poglavlju je opisana vladavina kraljice Hatšepsut, koja je na vlast došla nakon supruga Tutmozisa II. Podatci koji govore o njezinoj vladavini nisu najjasniji, ali pretpostavlja se da je kao faraon vladala od 1510. god. pr. Kr. do 1489. god. pr. Kr., kada nestaje iz povijesti. Poglavlje iznosi kratku biografiju kraljice Hatšepsut i pregled stanja u Egiptu tijekom njezine vladavine te se uvelike bavi pitanjem njezina stupanja na vlast i odnosa s Tutmozisom III, njezinim posinkom i legitimnim nasljednikom Tutmozisa II. Nadalje, opisani su graditeljski pothvati kraljice Hatšepsut, ekspedicija u Punt, a izneseni su i podatci o pojedinim zanimljivostima iz njezinog osobnog života te opis njezinih posmrtnih ostataka.

Hatšepsut je kćer Tutmozisa I i Ahmoze. Njezino je rođeno ime Hat-shepsut, što znači "Najplemenitija od svih žena", dok je krunjena pod imenom Maat-ka-re, što znači "Istina je duša Raa".[44] Hatšepsut je treća kraljica u povijesti Egipta, nakon Nitokris (VI dinastija) i Sobeknofrure (XII dinastija).[45] Hatšepsut je bila udana za svog polu-brata Tutmozisa II, kojemu je dala kći Neferure.[46]

Kada je Tuzmozis II preminuo, vjerojatno oko 1516. god. pr. Kr., Hatšepsut je stupila na prijestolje kao regentica nasljedniku Tutmozisu III, koji je tada bio dijete.[47] Regentstvo je u tom slučaju bilo neophodno![48]Pojedini podatci govore da je kao regentica vladala 4 godine, do oko 1510. god. pr. Kr. kada se proglasila faraonom. Nagađa se da se Hatšepsut proglasila faraonom u svrhu zaštite prijestolja. Naime, Tutmozis III bio je još mlad i nezreo te je postojala mogućnost da ga se svrgne s trona. Usto, Hatšepsut je štitila Tutmozisa III u njegovoj mladosti, osiguravala mu kvalitetno obrazovanje i omogućavala mu treniranje koje će ga jednog dana uzdići u slavne visine.[49] Kako bi dokazala svoje božansko porijeklo i pravo na prijestolje, na stijenama hrama u Deir el-Bahriju isklesala je tijek svog rođenja od boga Amona i svoje majke. "... svjesna svoga

[43] M. R. Bunson, Isto, str. 415.
[44] Wikipedia.
[45] I. Uranić, Isto, str. 132.
[46] M. R. Bunson, Isto, str.161.
[47] Isto.
[48] S. J. Mitchell, *18th Dynasty Egypt*, str. 22.
[49] K. Narev, *Hatshepsut and Thutmose III – Cooperative Co-rulers or Ruthless Rivals?*, str. 8.-9.

prava istupala je svagdje kao zakoniti faraon, u kraljevskom ornatu i sa sakralnom bradicom."[50] Zanimljiva su i nagađanja da su Tutmozis i ona zajedno vladali, uz prethodni dogovor, od 1504. god. pr. Kr.

Iako postoji mnogo polemika o tome da su zbog Hatšepsutinog dolaska na prijestolje odnosi između nje i njezinog posinka Tutmozisa III bili loši, to zapravo nije bilo tako, što ću kasnije na konkretnim primjerima i pokazati.

Njezina je vladavina protekla bez vojnih pohoda, iako je situacija na sjeveroistoku Egipta postajala složenijom.[51] Iako, moguće je da je vodila kampanju u Nubiju i Palestinu.[52] Hatšepsut je bila dobro obrazovana i vješta u administracijskim poslovima[53] te je tijekom njezine vladavine Egipat bio siguran i stabilan.[54]

Poznata je Hatšepsutina ekspedicija u Punt (područje današnje Somalije), gdje je poslala pet velikih brodova.[55] Brodovi koje je Hatšepsut otpremila pošli su Nilom iz Tebe pa kanalom do Crvenog mora te južno prema Puntu.[56] Ti su se brodovi u Egipat vratili s obiljem mirte, ebanovine, tamjana, bjelokosti, leopardove kože, majmuna, pasa, itd.[57] Ekspedicija u Punt stoji za najsjajnije djelo njezine vladavine, prvenstveno zato što već nekoliko stoljeća Egipat i Punt nisu imali nikakve kontakte. Bitno je napomenuti da je Punt, tijekom ove ekspedicije, priznao egipatsku vlast. Također, po povratku brodova iz Punta, puntski glavari došli su u posjet Egiptu, čime je ova ekspedicija dobila još veći značaj.[58]

Hatšepsut je gradila po cijelome Egiptu, ali je, ipak, najviše izgradila u Tebi i njezinoj okolici.[59] Dala je obnoviti dijelove hrama u Karnaku, podigla je Crvenu kapelu, izgradila je hram u Deir el-Bahriju, a s Tutmozisom III je u blizini Beni Hasana podigla tzv. Speos Artemidos.[60] Hatšepsut je dala izraditi i grobnicu za svog oca Tutmozisa I, koji je jedno vrijeme bio sahranjen u sarkofagu koji je prvotno bio namijenjen njoj (grobna oznaka KV20).[61] Nakon Ahmozisa I, Hatšepsut bijaše prvi faraon koji je otvoreno zagovarao mržnju prema Hiksima. Kako bi to

[50] G. Novak, Isto, str.138.
[51] I. Uranić, Isto, str. 133.
[52] M. R. Bunson, Isto, str.161.
[53] Isto.
[54] Isto.
[55] I. Uranić, Isto, str. 133.
[56] G. Novak, Isto, str.138.
[57] I. Uranić, Isto, str. 133.
[58] G. Novak, Isto, str.138.
[59] E. B. Wilson, "The Queen Who Would Be King (Cover story)" *Smithsonian*, vol. 37, br. 6., 2006., str. 80.-87.
[60] M. R. Bunson, Isto, str.161.
[61] P. Der Manuelian, C. E. Loeben, Isto, str. 25.-33.

pokazala i umanjila njihovo nasilje spram Egipta kroz povijest, uhvatila se u koštac s obnavljanjem spomenika i građevina koje su Hiksi godinama sustavno uništavali. Prilikom tih graditeljskih pothvata sama je uništila nekoliko spomenika, ali pod izgovorom da je ispunjavala želje njezina oca Tutmozisa I.[62]

Hatšepsut je na svojim prikazima često uvrštavala i Tutmozisa III, što ipak odaje dojam da ga je poštovala. Također, ti su prikazi pokazivali Tutmozisa III u dobrom svijetlu – opisivan je kao snažan faraon, vrstan ratnik te njoj jednak vladar. Nadalje, prikazi na Crvenoj kapeli i u njezinom posmrtnom hramu u Djeser Djeseru nam govore da su Hatšepsut i Tutmozis III dijelili dužnosti. Još je dokaza da je njihov odnos bio dobar, kao npr.: Tutmozis III trebao je oženiti Hatšepsutinu kćer Neferure, Tutmozis III sagradio je svoj posmrtni hram pokraj Hatšepsutinog, zajedno su slavili jubilej vladavine, itd.[63]

Kada je riječ o njezinom osobnom životu, zanimljiv nam je i Amonov svećenik Senenmut, koji često bio u prisustvu kraljice. Senenmut je upravljao i organizirao Hatšepsutin program izgradnje države. Ono što je impresivno jest da je Hatšepsut njemu osobno povjerila oblikovanje velikog hrama u Djeser Djeseru. Također, smatra se da je Senenmut bio kraljičin ljubavnik, a kako je bio snažna i mudra osoba, uvriježeno je mišljenje da je utjecao i na kraljičino mišljenje. Koliko joj je bio blizak, pokazuje nam i činjenica da je nakon Hatšepsutine smrti, želeći zauvijek biti u njezinoj blizini, sagradio sebi grobnicu u neposrednoj blizini njezina hrama. Nije prošlo dugo od njezine smrti, a njegov je grob oskvrnjen, njegov lik uništen te Senenmut nestaje iz javnog života.[64]

Kada je izbila pobuna Kadeša, Tutmozis III poveo je vojsku na njih, a Hatšepsut je nestala, 1489. god. pr Kr. Kasnije su kipovi, reljefi i ostali prikazi s njezinim likom izbrisani i uništeni, a njezino tijelo nitko nije pronašao.[65] Kada je riječ o uništavanju kraljičinih prikaza i spomenika, sve je više dokaza da to nije učinjeno od strane Tutmozisa III, tj. sve je više indicija da Tutmozis III nije mrzio svoju maćehu. Naime, u drevnom Egiptu se vjerovalo da će faraon nakon smrti živjeti kroz svoje prikaze, spomenike, i sl. Uništavanje tih spomenika i prikaza značilo bi za pokojnog faraona dvostruku smrt. Takav se čin u Egiptu smatrao najgorom kaznom i to se činilo samo najgorima. Hatšepsut je bila dobra kraljica, nije podređivala Tutmozisa III, bila je u dobrim odnosima s Tutmozisom III, a uništavanje njezinih prikaza i spomenika nije

[62] S. J. Mitchell, Isto, str. 33.
[63] K. Narev, Isto, str. 1.-2., 21.
[64] I. Uranić, Isto, str. 133.
[65] M. R. Bunson, Isto, str.161.

provedeno u cijelosti. To nam daje naslutiti da je uništavanje njezina lika i djela bio čisti politički čin, vjerojatno svećenstva, kojim se nastojalo umanjiti utjecaj žena u egipatskoj politici i spriječiti žene da se miješaju u politiku i svijet muškaraca. Također, uništavanje njezina lika i djela bilo je provedeno dvadeset godina nakon njezine smrti. Tutmozis III je tada suvereno vladao te jednostavno nije imao motiva za takve činove (nije mogao biti ljut na Hatšepsut, niti jedna ženska osoba nije prijetila njegovom tronu, i sl.).[66]

Hatšepsutin je sarkofag (grobna oznaka KV20) 1903. godine pronašao Howard Carter u Dolini kraljeva. To je bio jedan od tri njezina sarkofaga i bio je prazan.[67] Dakle, sasvim je sigurno da njezina grobnica u Dolini kraljeva nikada nije korištena.[68] Kasnije će Carter pronaći i grobnicu KV60, koja se nadovezivala na grobnicu KV19, ali će odustati od daljnjeg istraživanja. Isto će se dogoditi i Donaldu Ryanu 1989. godine. Ryan je sumnjao da se u grobnici KV60 krije Hatšepsutina mumija. Skoro dvadeset godina kasnije, 2007. godine, Zahi Hawass upustio se u daljnje istraživanje grobnice KV60 te je proučavao dvije mumije, jednu iz grobnice KV60, a drugu iz grobnice KV60a. Uz pomoć CT-a i analize zuba iz Hatšepsutinog hrama u Deir el-Bahriju utvrđeno je podudaranje – Hatšepsutina mumija cijelo je vrijeme bila u grobnici KV60![69] Hatšepsut je bila mršava žena, malih i okruglih grudi, velikih očiju oblika badema, pomalo orlovskog nosa i uske brade.[70]Hatšepsut je, gotovo sigurno, umrla 1489. god. pr. Kr. u kasnim 40-ima.[71] CT analiza opovrgnula je sumnje da je Hatšepsut ubio Tutmozis III. Naime, Hatšepsut je vjerojatno preminula zbog infekcije koju je uzrokovao pokvareni zub[72], uz komplikacije uznapredovalog raka kostiju te, vjerojatno, dijabetesa.[73]

Nakon Hatšepsutine smrti 1489. god. pr. Kr., na prijestolje dolazi njezin posinak Tutmozis III, koji je tada vjerojatno imao oko 20 godina.[74]

---

[66] K. Narev, Isto, str. 11.-12., 40.
[67]C. Brown, "The King Herself", *National Geographic*, vol. 215., br. 4., 2009., str. 88.-111.
[68] M. R. Bunson, Isto, str.161.
[69] C. Brown, Isto, str. 88.-111.
[70] E. B. Wilson, Isto, str. 80.-87.
[71] Isto.
[72]Isti zub koji je pronađen u drvenoj kutiji u Deir el-Bahriju i uz pomoć kojeg je Hatšepsutina mumija identificirana.
[73] C. Brown, Isto, str. 88.-111.
[74] E. B. Wilson, Isto, str. 80.-87.

7. Tutmozis III – Napoleon starog Egipta

U poglavlju je opisana vladavina faraona Tutmozisa III, za kojeg se smatra da je na vlast došao oko 1489. god. pr. Kr., nakon smrti njegove maćehe Hatšepsut, i vladao do 1450. god. pr. Kr.. Iako ima indicija da je vladao zajedno s njom neko vrijeme, sve više dokaza upućuje na činjenicu da to nije bio slučaj. Poglavlje iznosi kratku biografiju faraona, njegove najznačajnije pothvate, inovacije u ratovanju te napore koje je uložio u stvaranje najmoćnijeg carstva tadašnjeg poznatog svijeta. Također, ukratko je opisana faraonova osobnost, osobni život te izgled njegovih posmrtnih ostataka.

Tutmozis III sin je Tutmozisa II i Izis (djevojke iz harema), a imenovan je nasljednikom prije smrti svoga oca, oko 1516. god. pr. Kr.[75] Njegovo je rođeno ime Djehuty-mes, što znači "Rođen od Totha", dok je krunjen pod imenom Men-kheper-re, što znači "Trajan je znak Raa".[76] Dok je njegova maćeha Hatšepsut vladala kao faraon (od oko 1510. god. pr. Kr. do 1489. god. pr. Kr), on se pripremao za vojne pohode, uvježbavao kopnenu vojsku i mornaricu.[77] Odnos Hatšepsut i Tutmozisa i Hatšepsut objasnio sam u prošlome poglavlju te ga se u ovome neću doticati, već ću se usredotočiti isključivo na postignuća Tutmozisa III za njegove vladavine.

Svoju vladavinu počeo je napadom na Kadeš i saveznike ove sjevernomediteranske države.[78]Protiv Egipta stvorila se koalicija od ukupno 330 državica[79], te je Tutmozis III morao u borbu kako bi ponovno uspostavio egipatsko sizerenstvo nad njima.[80] Kralju Kadeša u pomoć pristiže mitanski kralj Šauštar koji je pod svoju vlast stavio Alep. Tutmozis III sada je imao osjećaj da će biti teško slomiti.[81] Otpor je bio najjači u Megiddu, utvrdi na rijeci Oront. Tutmozis III je osvojio Megidd nakon sedmomjesečne opsade, a svi su se sirijsko-palestinski gradovi morali pokoriti Egiptu.[82] Tutmozis III ovdje je sagradio utvrdu, postavio odane ljude na čelo iste te se vratio u Egipat s velikim plijenom u zlatu, srebru i umjetninama, gdje je u Tebi proslavio pobjede.[83] Znanstvenici su mišljenja da je Tutmozis III u ovim borbama raspolagao vojskom od najmanje 10.000 pješaka, 500 vojnika na konjima s borbenim kočijama i 1000 vojnika na konjima bez kočija. Pored toga, imao je i moćnu flotu koja je mogla prevesti i do 100 tona

[75] Wikipedia.
M. R. Bunson, Isto, str. 415.
[76] Wikipedia.
[77] M. R. Bunson, Isto, str. 415.
[78] Isto.
[79] I. Uranić, Isto, str. 134.
[80] M. R. Bunson, Isto, str. 415.
[81] G. Novak, Isto, str. 141.-142.
[82] I. Uranić, Isto, str. 134.
[83] G. Novak, Isto, str. 140.

tereta.[84]Ne smije se izostaviti ni podatak da je Tutmozis III bio i velikodušan faraon. Dok su drugi faraoni znali brutalno pogubljivati prinčeve pokorenih naroda, Tutmozis III je pobunjenicima u Megiddu oprostio, na što su mu oni iskazali zahvalnost što im je poštedio živote, a položili su mu i zakletvu na vječnu vjernost.[85]Iz prethodnih događaja se vidjelo da Tutmozis III ima nevjerojatno jaku i sposobnu vojsku koja će granice Egipta pomaknuti dalje nego što su ikada bile.[86]

Za vladavinu Tutmozisa III posebno je važna 8. kampanja. Naime, tijekom njegove 8. kampanje, za vrijeme 33. godine vladavine, prešao je Eufrat i napao srce Mitanije, iako je kralj Mitanije pobjegao na vrijeme.[87] Ovim činom Tutmozis III postao je prvi zapovjednik vojske u povijesti koji je vodio amfibijski prelazak rijeke – s jedne strane je vodio pješaštvo preko Eufrata, a s druge strane je brodovlje prevozilo ostatak vojske i tereta.[88] Dvije godine kasnije, Tutmozis III ponovno napada Mitaniju. Unatoč tim napadima, utjecaj Mitanije na prostoru Sjeverne Sirije ostaje i dalje snažan.[89] Ipak, Tutmozis III bio je pobjednik, a nedvojbeno je uspostavio temelje za mirovni sporazum između Egipta i Mitanije, što će biti potvrđeno za vrijeme vladavine njegovog sina Amenofisa II.[90]

"Egipat je za Tutmozisa III doživio najveću ekspanziju: carstvo, jer sada možemo govoriti o carstvu, obuhvaća Nubiju te seže do Eufrata u Aziji."[91] Pod vlašću Tutmozisa III bile su zemlje od četvrte katarakte do Karkemiša na Eufratu – to je područje dužine oko 3.400 km![92] Tutmozis III vladao je, dakle, kroz 18 stupnjeva geografske širine[93], a poznat je i njegov nadimak "Napoleon starog Egipta".[94] Tutmozis III je, također, uspostavio toliko jako i poštovano carstvo dau su čak i kuriri mogli slobodno i bez straha putovati van Egipta stotinama kilometara.[95] U vrijeme Tutmozisa III u Egiptu se prvi put razvija ozbiljna diplomacija, dok se pojavljuje i pojam stalne vojske. Bitno je napomenuti da je uvedena i egipatska administracija,

---

[84] R. A. Gabriel, "Amphibious Pharaoh", *Military History,* vol. 26., br. 4., 2009., str. 42.-43.
[85] J. A. Wilson, *The Culture of Ancient Egypt*, str. 298.
[86] R. O. Child, *Thutmose III: a forgotten pharaoh*, str. 8.
[87] D. Kahn, "One Step Forward, Two Steps Backward: The Relations Between Amenhotep III, King of Egypt and Tushratta, King of Mitanni", Bar, S., Kahn, D., Shirley, JJ (ur.), *Egypt, Canaan and Israel: History, Imperialism, Ideology and Literature*, Brill, Leiden/Boston 2011., str. 137.
[88] R. A. Gabriel, Isto, str. 43.
[89] D. Kahn, Isto, str. 137.
[90] R. O. Child, Isto, str. 4.
[91]Skupina autora, Isto, str. 29.
[92] I. Uranić, Isto, str. 134.
[93] G. Novak, Isto, str. 142.
[94] Wikipedia.
[95] J. A. Wilson, Isto, str. 302.

koja je podijelila nubijski teritorij na Uauat (do druge katarakte) i Kush (od druge katarakte dalje na jug).[96]

Tutmozis III nadogradio je mornaricu i naredio izgradnju velikih dokova i vojne baze za mornaricu na sjeveroistoku delte Nila, kod Avarisa. Ti će dokovi nešto kasnije postati glavna pomorska luka, a njima će upravljati njegov sin Amenofis II.[97] Tutmozis III vodio je ukupno 17 vojnih kampanja, a kada je u pohod išla i flota, služio se čak i feničkim lukama.[98]

Tutmozis III je vjerojatno vodio toliko ratnih kampanja zato što se htio dokazati narodu. Naime, Hatšepsut je vodila pasivnu politiku, a Egiptu je nakon nje ponovno trebao netko snažan i imperijalistički nastrojen. Njegovi su pohodi, pored potonjeg, moguće bili uzrokovani i time što je njegov djed, ujedno i uzor, Tutmozis I također bio veliki ratnik pa je htio biti poput njega.[99]

Iako je bio visok samo 165 cm, imao je ratničke vještine i iznimnu karizmu, kao i izvanredne retoričke sposobnosti. To će mu biti od velike pomoći za motivaciju i vođenje vojske u pohodima.[100] Retoričkoj profinjenosti Tutmozisa III svjedoči i tzv. *Poetska stela* koju je podigao, a koja veliča njegovo djelo od strane samoga Amona, a koja glasi:

> "Došao sam i učinio da pobijediš feničke velikane:
> prostro sam ih pred tvoje noge u njihovim dalekim zemljama,
> učinio sam da vide Tvoje Veličanstvo kao gospodara zraka,
> i da im obasjaš lica mojim likom.
> Došao sam i učinio sam mogućom pobjedu nad onima što žive u Aziji
> da pobijediš azijske i sirijske glavešine;
> učinio sam da vide Tvoje veličanstvo zajedno s uresima
> kada stavljaš oružje za rat na kočiju."[101]

Nadalje, navodi se i zapis sa stele koji, kao i prethodni, veliča Tutmozisa III na sljedeći način:

> "Istočni i zapadni narodi pod Tvojim su nadzorom:
> kad prolaziš svim stranim zemljama, Tvoje je srce radosno.
> I nema toga tko bi se pobunio u vrijeme Tvog veličanstva
> jer ja te vodim.
> Ti si došao do njih, prešao si rijeku koja teče
> u suprotnom smjeru [Eufrat] od Naharine,
> uz pomoć krepkosti i snage koju sam Ti podario...

[96] I. Uranić, Isto, str. 135.
[97] R. A. Gabriel, Isto, str. 43.
[98] I. Uranić, Isto, str. 134.
[99] R. O. Child, Isto, str. 5.
[100] Isto, str. 9.
[101] Skupina autora, Isto, str. 84

Ne postoje pobunjenici protiv tebe ispod tvog nebeskog svoda;
oni dolaze do tebe noseći danak na leđima,
klanjaju se Tvojem Veličanstvu po mojoj zapovijedi."[102]

Tutmozis III dogradio je veliki hram u Karnaku, a grobnicu si je dao sagraditi kod Biban el-Moluka[103], a pronađena su dva njegova obeliska, jedan u Rimu, a drugi u Carigradu.[104]

Vjeruje se da je Tutmozis III bio oženjen s Neferure (kćer Tutmozisa II i Hatšepsut), a zatim sa Sitiah do njezine smrti. Nakon toga oženio je Hatšepsut-Meryetre i s njom imao sina nasljednika, Amenofisa II, i nekoliko kćeri.[105]

Tutmozis III preminuo je oko 1450. god. pr. Kr. te je sahranjen u grobnici u Dolini kraljeva (grobna oznaka KV34).[106]Njegovi oštećeni posmrtni ostatci ukazuju na prisutnost pljačkaša grobnica i vandala, te se sumnja da je zbog toga kasnije premješten u Deir el-Bahri. Bio je dobre građe, lijepoga lica, a imao je upadljive oči i sokolski nos.[107] Naslijedit će ga oko 1450. god. pr. Kr. sin Amenofis II koji će egipatske granice proširiti još dalje od njega i iskazati se kao vrstan ratnik i faraon.

8. Amenofis II – osvajač, diplomat i graditelj

U poglavlju je opisana vladavina faraona Amenofisa II, koji je naslijedio Tutmozisa III. Amenofis II vladao je od oko 1450. god. pr. Kr. do 1425. god. pr. Kr. Poglavlje iznosi kratku biografiju Amenofisa II, njegove interese u mladosti te pregled stanja u Egiptu tijekom njegove vladavine. Opisani su i vojni pohodi koje je faraon vodio te je dan prikaz ratnog plijena kojeg je Amenofis II stekao u borbama oko 1441. god. pr. Kr. Spomenuta je i teorija o Amenofisu II kao faraonu koji se spominje u Knjizi izlaska. Također, dan je opis posmrtnih ostataka faraona.

Amenofis II, sin je Tutmozisa III i Hatšepsut-Meryetre. Njegovo je rođeno ime Amen-hotep, što znači "Amon je zadovoljan", dok je krunjen pod imenom A-kheperu-re, što znači "Veličina je znak Raa".[108] Amenofis II je sebi nadjenuo epitet Heqa-iunu, što znači "Vladar Heliopolisa". Pretpostavlja se da je na prijestolje došao oko 1450. god. pr. Kr., nakon smrti

[102] Skupina autora, Isto, str. 29.
[103] I. Uranić, Isto, str. 134.
[104] Isto, str. 134.-135.
[105] M. R. Bunson, Isto, str. 415.-416.
[106] Wikipedia.
[107] M. R. Bunson, Isto, str. 416.
[108] Wikipedia.

njegova oca Tutmozisa III.[109] Također, pojedini izvori[110] spominju da je Amenofis II bio suvladar svome ocu 2 godine i 4 mjeseca, a da je nakon njegove smrti vladao još najmanje 27 do 35 godina.[111]

Amenofis II, prvi faraon koji nosi Amonovo ime još od vremena Amenofisa I, još je u mladosti pokazivao određene karakteristike koje su zadivljavale mnoge te mu je predviđana svijetla budućnost. Čak je i njegov otac, Tutmozis III, jednom prilikom rekao da će od njega postati faraon koji će zavladati cijelim svijetom. Naime, Amenofis II je kao mladić uživao u sportskim aktivnostima i vježbama u kojima se mogao pokazatisuperiornim u odnosu na ostale vršnjake. Bio je dobar veslač, volio je konje i znao je sve o njima te je bio vrstan jahač, a s lukom i strijelom bio je toliko vješt da je čak ostale poučavao gađanju. Amenofis II posjedovao je izrazite fizičke sposobnosti i tjelesnu spremu, što će mu uvelike pomoći u kasnijim godinama.[112]

Amenofis II nije imao lak početak vladavine. "Odmah nakon preuzimanja vlasti morao je u rat. Čim je umro Tutmozis III, pobunilo se 30-ak gradova južno od Kadeša."[113], navodi Uranić. Kroz 3 godine, Amenofis II ih je porazio. Spominju se i događaji njegovog dolaska u Tebu i Napatu s leševima sedmorice sirijskih glavara. Javno ih je prikazao na zidinama gradova kako bi svima poslao poruku da je on neprikosnoveni vladar, autoritet i vrstan borac.[114]

U 7. godini vladavine, oko 1443. god. pr. Kr., Amenofis II osvaja Shamash-Edom te prelazi rijeku Oront kod Antiohije s ciljem pokoravanja Niya i Hashabua te sela oko Tjalkhia. Amenofis II, što mu i uspijeva. Također, potvrdio je i sizerenstvo nad Hetjerom i Kadešom. U povratku do Egipta, uhvatio je glasnika mitanskog kralja Naharina koji je pokušavao započeti pobunu protiv Egipta.[115] Pored toga, Uranić navodi da su Hetiti sve više ugrožavali Mitaniju. Amenofis II je to dobro iskoristio te neprijateljstvo između Egipta i Mitanije pretvorio u savez, a zasnovani su i diplomatski kontakti između ove dvije države.[116]

Nadalje, u 9. godini vladavine, oko 1441. god. pr. Kr., Amenofis II vodi kampanju duboko na jug, gdje je ostvario vojne uspjehe pokorivši Jemmu, Anaharat i Hu'aket te okolna

---

[109] M. R. Bunson, Isto, str. 30.
[110] H.-J. Klauck, et. al., *The Encyclopedia of the Bible and Its Reception, Volume 1.*, str. 978.
[111] Zbog nedovoljno pisanih tragova, ograđujem se od ove datacije vladavine Amenofisa II te ću, kao i do sada, koristiti Breastedovu kronologiju i Novakovu interpretaciju povijesnih izvora. Prema tomu, Amenofis je bio suvladar ocu Tutmozisu III prije njegove smrti, a zatim je kao faraon vladao narednih 25 godina.
[112] J. A. Wilson, Isto, str. 321.-325.
[113] I. Uranić, Isto, str. 135.
[114] H.-J. Klauck, et. al., Isto, str. 978.
[115] Isto.
[116] I. Uranić, Isto, str. 135.

sela.[117] Navodi se kako je u toj kampanji Amenofis II osigurao ogroman plijen, kako u vidu robova, tako i u vidu materijalnih dobara, i to: 127 retenskih prinčeva, 179 braće prinčeva, 3.600 Apiruana, 15.200 Shasua, 36.300 Kharua, 15.070 Nagasuita/Negesa, te još 30.652 ostalih članova obitelji od prethodno navedenih. To nam daje brojku od ukupno 101.128 ljudi koje je Amenofis II uzeo u ropstvo kao ratni plijen. Također, sva je njihova imovina otuđena, a Amenofis II je time dobio: svu stoku, 60 bojnih kola punih srebra i zlata, 1.032 oslikanih bojnih kola punih drva te 13.500 primjeraka oružja.[118] Sudeći po podatcima, ovo je bila izrazito uspješna kampanja, a Amenofis II stekao je još veću slavu.

Amenofis II dosta je ulagao i u izgradnju Tebe, a poznato nam je da je dao izgraditi jednu palaču, brojne vrtove, žitnicu te svetilišta i kapelice u hramu u Karnaku, svetilište u Luxoru, kao i vlastiti hram i grobnicu.[119] Pored toga, poznato nam je kako je izgradio i spomenike u Denderehu, Heliopolisu, Gebel el-Silsilehu, Todu Elkabu, Gizi, Ermentu i Medamudu.[120]

Zanimljivo je kako Petrovich u svom članku pokušava usporediti Amenofisa II s faraonom iz Knjige izlaska. Iako ima relativno dobre pokazatelje[121] da je Amenofis II moguće bio faraon iz Petoknjižja (npr. porobljavanje židovskih naroda, vojne kampanje, i sl.), faraon iz Knjige izlaska bio je slab i lošeg zdravlja i vladao je kratko, dok Amenofis II to nipošto nije bio slab i lošeg zdravlja, niti je njegova vladavina bila kratkoga vijeka.

Faraon je vodio ispunjen život, što se može vidjeti iz svega prethodno napisanog, a pretpostavlja se da je umro 1425. god. pr. Kr. u 45. godini života.[122] Amenofis II imao je nekoliko djece, a bio je oženjen sa Sitamon i Meryt-amun te s Teo, koja mu je rodila nasljednika Tutmozisa IV. Njegova je mumija pronađena u Dolini kraljeva, u netaknutoj grobnici (KV35) koju je dao izgraditi još za života.[123]

Utvrđeno je da je Amenofis II imao valovitu smeđu kosu koja je bila neznatno sijeda oko sljepoočnica. Također, Amenofis II patio je od reumatizma te je, kao i njegovi prethodnici, imao ozbiljnih zdravstvenih problema uzrokovanih lošim zubima. Njegova je grobnica poslužila

[117] H.-J. Klauck, et. al., Isto, str. 978.
[118] D. Petrovich, "Amenhotep II and The Historicity of The Exodus-Pharaoh", *The Master's Seminary Journal*, vol. 17., br. 1., 2006., str. 102.
[119] H.-J. Klauck, et. al., Isto, str. 978.
[120] M. R. Bunson, Isto, str. 30.-31.
[121] D. Petrovich, Isto, str. 93.-110.
[122] M. R. Bunson, Isto, str. 30.-31.
[123] Wikipedia.

svećenstvu kasnijih dinastija pa je tako u njegovoj grobnici pronađeno još nekoliko mumija, između ostalih i jednog od njegovih sinova.[124]

9. Vladavina mira Tutmozisa IV

U poglavlju je opisana vladavina faraona Tutmozisa IV, koji je naslijedio svog oca Amenofisa II. Tutmozis IV vladao je od oko 1425. god. pr. Kr. do 1405. god. pr. Kr. Poglavlje iznosi kratku biografiju Tutmozisa IV, pregled stanja u Egiptu tijekom njegove vladavine. Opisana su i diplomatska djelovanja Tutmozisa IV koja će na neko vrijeme u potpunosti prekinuti sukobe s Mitanijom, a Tutmozisu IV donijeti slavu. Spomenuta je i pripovijetka o snu Tutmozisa IV u kojem se spominje Sfinga. Također, dan je opis posmrtnih ostataka faraona.

Tutmozis IV sin je Amenofisa II i Teo. Njegovo je rođeno ime Djehuty-mes, što znači "Rođen od Totha", dok je krunjen pod imenom Men-kheperu-re, što znači "Vječan je znak Raa".[125] Pretpostavlja se da je na prijestolje došao oko 1425. god. pr. Kr., nakon smrti njegova oca Amenofisa II.[126] Bitno je naglasiti da o Tutmozisu IV povijesnih izvora ima vrlo malo, kada ih se usporedi s brojem izvora o njegovim prethodnicima iz XVIII dinastije, a da ovo malo izvora koje imamo o njemu ne govore mnogo!

Tutmozis IV je, prije nego je došao na prijestolje, služio u vojsci blizu Memphisa. Navodi se kako je tada vodio vojsku u Siriju i Palestinu, a da je zbog izvrsnih rezultata dobio titulu osvajača Sirije. Također, borio se u Nubiji, gdje se pokazao iznimno hrabrim.[127]

Egipat je u prvim godinama vladavine Tutmozisa IV uglavnom uživao plodove prethodnih faraona te se živjelo u miru. Također, u kraljevsku blagajnu pritjecali su darovi i danci iz Nubije i Punta, a Tutmozis IV ih je trošio na unaprjeđenje države i isplatu vojske. Moglo bi se reći da su Egipćani tada živjeli u velikom blagostanju.[128] Kada kažem da je Egipat uglavnom uživao plodove prethodnih faraona i da se živjelo u miru, prvenstveno mislim na pobunu Sirijaca s kojom se Tutmozis IV susreo u prvim godinama vladavine. Tutmozis IV je uvučen u političke razmirice između Hatija, Hetita i Mitanije. Tutmozis IV bio je mudar te sklapa savezništvo s Mitanijom, a kako bi to savezništvo dodatno potvrdio, ženi

[124] M. R. Bunson, Isto, str. 30.-31.
[125] Wikipedia.
[126] M. R. Bunson, Isto, str. 417.
G. Novak, Isto, str. 142.
[127] M. R. Bunson, Isto, str. 417.
[128] G. Novak, Isto, str. 142.

mitanskuprincezu.[129] To potvrđuje i Uranić, napisavši: "Za Tutmozisa IV Mitanija se uspješno brani od Hetita, a njezin vladar Artatama šalje svoju kćer za ženu faraonu. Na neko vrijeme prestaju sukobi."[130] Novak uočava isto te tvrdi da se za Tutmozisa IV Mitanci približavaju Egiptu, a da Tutmozis IV za ženu uzima kćer mitanskog kralja.[131] Da je savez trajao i da nije bio farsa potvrđuje i to da je Tutmozis IV poslao zlato Mitaniji, kako bi platio troškove njihove obrane od Asiraca.[132]

Kako je ovo bilo poprilično mirno razdoblje za Egipat, Tutmozis IV dosta je ulagao u izgradnju. Za njegove vladavine uljepšan je obelisk Tutmozisa III u Karnaku, podignut je mali hram bogu Amonu, a također je, još kao princ, dao obnoviti Sfingu u Gizi. Za potonji događaj veže se velika legenda. Pripovijetka nam govori o snu/viziji mladog Tutmozisa IV koji se odmarao u podnožju Sfinge nakon lova. Naime, Tutmozis IV čuo je kako se Sfinga žali da je u lošem stanju te mu je rekla da će postati faraonom ako ju obnovi i uljepša. S obzirom na to da Tutmozis IV nije prvotno bio namijenjen da naslijedi oca Amenofisa II, poslušao je Sfingu te ju je obnovio. U podnožju je postavio stelu koja nam priča priču o njegovom snu i pothvatu obnove Sfinge.[133] Tutmozis IV kasnije je postao faraon, što ovu legendu čini uistinu zanimljivom.

Vjeruje se da je Tutmozis IV imao tri žene: Nefertari, Iaret i Mutemwiyu. Imao je nekoliko djece, ali nasljednika, Amenofisa III, dala mu je Mutemwiya.[134] Tutmozis IV preminuo je mlad 1405. god. pr. Kr., oslabljen od teške bolesti (vjerojatno povezane s lošim zubima, kao i kod ostalih pripadnika ove dinastije). Njegova je grobnica (grobna oznaka KV43) ogroman kompleks podzemnih prolaza, stepeništa i komora, a sarkofag mu je bio boje žutog kvarca. Kako su Tutmozisa IV pronašli u grobnici Amenhotepa II, pretpostavlja se da su ga tamo sakrili svećenici kasnijih dinastija, kako bi njegovu mumiju zaštitili od pljačkaša grobnica. Naime, kada su pronašli njegovu mumiju, znanstvenici su primijetili da su joj stopala otkinuta, što su vrlo vjerojatno učinili pljačkaši tijekom potrage za zlatnim amuletima i draguljima. Forenzičari su utvrdili da je Tutmozis IV imao manikirane nokte, probušene uši, a da je imao gustu kosu (što je pokazatelj da je umro mlad).[135] Tutmozisa IV naslijedit će 1405. god. pr. Kr. njegov sin Amenofis III, koji će Egipat uvesti u jedno od najsjajnijih razdoblja.

---

[129] M. R. Bunson, Isto, str. 417.
[130] I. Uranić, Isto, str. 136.
[131] G. Novak, Isto, str. 142.
[132] M. R. Bunson, Isto, str. 417.
[133] Isto.
Pripovijetka je spomenuta i u Skupina autora, *Povijest 2: Egipat i antička Grčka*, str. 84.
[134] Moguće je da je Mutemwiya mitanska princeza, kćer kralja Artatame, ali to nikada nije dokazano.
[135] M. R. Bunson, Isto, str. 417.-418.

10. Vrhunac egipatske moći za vrijeme vladavine Amenofisa III

U poglavlju je opisana vladavina faraona Amenofisa III, koji je naslijedio svog oca Tutmozisa IV. Amenofis III vladao je od 1405. god. pr. Kr. do 1370. god. pr. Kr. Poglavlje iznosi kratku biografiju Amenofisa III, pregled stanja u Egiptu tijekom njegove vladavine. Opisani su i diplomatski odnosi s okolnim narodima, kao i njegove ženidbe koje su pridonijele stvaranju mira. Poglavlje se, također, dotiče i ulaganja u gradnju i umjetnost Amenofisa III, a naposljetku su izneseni podatci o grobu i posmrtnim ostatcima faraona.

Amenofis III sin je Tutmozisa IV i Mutemwiye. Njegovo je rođeno ime Amen-hotep, što znači "Amon je zadovoljan", dok je krunjen pod imenom Nub-maat-re, što znači "Gospodar istine Raa". Pojedinim narodima je bio poznat i kao Hequa-waset, što znači "Vladar Waseta".[136] Na prijestolje je došao 1405. god. pr. Kr., nakon smrti njegova oca Tutmozisa IV. Znanstvenici su mišljenja da Amenofis III nije mogao imati više od 10 ili 12 godina kada je došao na vlast.[137]

Za vrijeme Amenofisa III Egipat je bio na vrhuncu svoje moći. Njegovi prethodnici ostavili su mu u nasljedstvo veliko, stabilno i moćno carstvo, a on je mogao živjeti u miru, ubirati plodove bogatih žetvi i čekati dotok zlata od pokorenih država.[138] Tome u prilog ide Novakova izjava: "Vladanje Amenofisa III bez sumnje je najsjajnije doba unutarnje egipatske povijesti, vrijeme najvećeg cvata arhitekture i umjetnosti i najmirnijeg razvoja zemlje."[139]

Amenofis III vladao je carstvom koje se prostiralo od pete katarakte u Nubiji pa do Naharina u Siriji.[140] Amenofis III ratovao je samo u Nubiji, i to negdje oko 1400. god. pr. Kr., u 5. godini njegove vladavine, kada je bilo potrebno ugušiti manju pobunu.[141] Što se tiče odnosa s okolnim zemljama, Nubija je pokorena još prošlog stoljeća, s Mitancima i Babiloncima su održavani dobri odnosi (štoviše, ti saveznički odnosi su prerasli u prijateljstvo), a s Hetitima se situacija smirila. Kako bi učvrstio prijateljske odnose, Amenofis III obavio je ženidbe s kćerima kraljeva okolnih zemalja.[142] Amenofis III oženio je babilonsku princezu, sestru Kadašman-Enlila. Zatim, od mitanskog kralja Sutarne oženio je kćer Gilukepu. Ovome nam svjedoče

---

[136] Wikipedia.
[137] L. M. Berman, "Overview of Amenhotep III and His Reign", O'Connor D., Cline, Eric H. (ur.), *Amenhotep III: Perspectives on His Reign*, The University of Michigan Press, Michigan, 1998., str. 9.
[138] L. M. Berman, Isto, str. 1.
[139] G. Novak, Isto, str. 144.
[140] H.-J. Klauck, et. al., Isto, str. 978.
[141]Isto.
I. Uranić, Isto, str. 138.
[142] D. Weiss, "Beyond the Pharaohs", *Archaeology*, vol. 68., br. 1., 2015., str. 39.

arhivski dokumenti iz Amarne.[143] Nakon Gilukepine smrti, od Sutarninog nasljednika, Tusrate, oženio je kćer Tadukhepu, čemu nam svjedoče zapisi na kraljevskim skarabejima. To se vjenčanje dogodilo u 10. godini vladavine Amenofisa III (oko 1395. god. pr. Kr.) te je, stoga, posebno obilježeno. Pored zapisa na kraljevskim skarabejima, ovome svjedoče i arhivski dokumenti iz Amarne.[144] Dakako, ovakva je politika imala i svoju lošu stranu. Kako su, u jednu ruku, rasli prijateljski odnosi, tako je u Siriji utjecaj egipatske države opadao. Ipak, Amenofis III nije ništa poduzimao, osim što je ponekad poslao pokoju četu vojske u ekspediciju ili da doznaju nove informacije. Naravno, ovo ne umanjuje veličinu Amenofisa III, koji je u kulturnom pogledu svakako najveći od svih faraona svoga vremena. Također, u vanjskopolitičkom pogledu, njegova je vladavina odstupala od prijašnjih faraona, ali je imala mnogo uspjeha. Ipak, vrijeme će pokazati da je ovakva politika imala više štete nego koristi Egiptu, kada je riječ o nasljednicima Amenofisa III.[145]

Amenofis III gradio je više od ostalih faraona njegove dinastije. Kraljici Teji izgradio je sveto jezero u Birket Habu, a u zapadnoj Tebi palaču Malkatu. Nadalje, istočno od palače Malkatu, izgradio je posmrtni hram ispred kojih je postavio dva kolosa od kvarcita koji su prikazuju faraona (tzv. Memnonovi kolosi). Prema nekim antičkim autorima, ovi su kolosi u zoru ispuštali zagonetne zvukove, što je vjerojatno bio rezultat kretanja zraka kroz određene otvore u kolosima.[146] Nadalje, Amenofis III izgradio je i palaču Per-Hay, kao i razne profane i sakralne objekte duž Nila.[147] Cijeli je Egipat pao pod utjecaj Amenofisa III pa se tako primjećuje intenzivan razvoj umjetnosti (slikarstvo, kiparstvo, graditeljstvo) i obrta (izrada nakita, oružja, luksuzne robe), dok se aristokracija sve više okreće lagodnom i raskošnom životu, ubirući plodove blagostanja i mira.[148]

Pored svih žena Amenofisa III, njegova kraljica, tzv. glavna žena, bijaše Teje, koju je oženio u 2. godini vladavine, oko 1403. god. pr. Kr.[149] Teje je bila kći Juje i Tuje, Minovih svećenika iz Panopolisa, a njezine negroidne crte lica i tamna put govore nam da je nubijskog podrijetla. Teje je imala puno utjecaja u životu Amenofisa III, a s njom je imao i sina nasljednika[150], što ipak govori nešto više o njezinoj ulozi, kada ju se usporedi s ostalim

[143] Skupina autora, Isto, str. 31.-32.
[144] D. Kahn, Isto, str. 138.-139.
[145] G. Novak, Isto, str. 144.-146.
[146] I. Uranić, Isto, str. 138.
[147] M. R. Bunson, Isto, str. 31.
[148] I. Uranić, Isto, str. 138.
[149] L. M. Berman, Isto, str. 5.
[150] Nasljednik mu je prvotno trebao biti sin Tutmozis V, ali je preminuo u ranim godinama života.

ženama.[151] Pored sina nasljednika, Amenofisa IV, s Teje je imao kćeri Sitamun, Baketamun, Henuttaneb, Nebetah i Iset.[152] Vjeruje se da je Amenofis III, pored navedenih, imao još potomaka.

Amenofisa III je u kasnijim godinama života mučila pretilost, a razbolio se zbog loših zubi. Njegova je mumija pronađena u grobnici Amenofisa II,[153] ali zna se da je bio pokopan u svojoj veličanstvenoj grobnici (grobna oznaka KV22).[154] Forenzički postupci ukazali su na to da je Amenofis III u vrijeme smrti imao između 40 i 50 godina.[155] To potvrđuje i tezu da je imao oko 12 godina kada je postao faraon. Amenofisa III 1370. god. pr. Kr. naslijedit će njegov sin Amenofis IV (Ehnaton), koji će u Egipat unijeti nemir, drastično ga oslabiti te promijeniti živote, kulturu i religiju Egipćana.

[151] I. Uranić, Isto, str. 136.
[152] M. R. Bunson, Isto, str. 31.
[153] Isto.
[154] L. M. Berman, Isto, str. 22.
[155] Isto, str. 10.

11. Zaključak

Prema svemu sudeći, XVIII egipatska dinastija uistinu je jedna od najvećih dinastija koja je vladala Egiptom. Više od 200 godina vladavine ovih 9 faraona dočaravaju svakome čitatelju svu moć, bogatstvo, ljepotu i snagu Egipta na početku Nove države.

Od Ahmozisa I, koji je osnovao dinastiju i označio početak Nove države, do Amenofisa III, za čije je vladavine Egipat dostigao najveći sjaj, izmijenilo se mnogo toga. Ahmozis I protjerao je Hikse i oformio kraljevstvo, Amenofis I pokrenuo je egipatsku ekspanziju i imperijalističku politiku, Tutmozis I proširio je granice kraljevstva, Hatšepsut je diplomatski povećala egipatski utjecaj na prostoru Bliskog Istoka, dok je Tutmozis III u svojih 17 vojnih kampanja pokorio sve narode s kojima je ratovao te stvorio moćno carstvo i unaprijedio vojni sustav. Nadalje, Amenofis II nastavlja putevima svog oca te predaje iznimno jaku i stabilnu državu Tutmozisu IV, koji uspostavlja mir na Bliskom Istoku, što će omogućiti Amenofisu III da od Egipta stvori, do tada, najveće carstvo staroga vijeka koje će se protezati od pete katarakte na jugu do Eufrata na sjeveru.

Faraoni, čija je vladavina opisana u radu, doprinijeli su uzdizanju Egipta u njegovo najsjajnije razdoblje, a njihova će vladavina biti inspiracija mnogim drugim vladarima staroga vijeka.

Također, za vrijeme ovih vladara nastale su, ili su obnovljene, mnoge poznate građevine koje i dan danas asociraju čovječanstvo na veliku moć i prestiž starovjekovnog Egipta. Kao najvažnije graditeljske pothvate treba još jednom spomenuti: obnavljanje hrama u Karnaku, izgradnja Crvene kapele, izgradnja Hatšepsutinog hrama u Dei el-bahriju, izgradnja svetilišta u Luxoru, obnavljanje Sfinge u Gizi, izgradnja svetog jezera u Birket Habu, te izgradnja palače Malkate u Tebi i palače Per-Hay. Pored vojnih pohoda i širenja egipatskih granica, samo su navedene građevine odraz egipatske moći i bogatstva toga vremena.

Nedvojbeno je da je XVIII egipatska dinastije označila novo razdoblje u Egiptu, ali i u svijetu, te da je iznimno važna za proučavanje povijesti i shvaćanje staroga vijeka općenito. Na temelju ove dinastije, i po uzoru na nju, nastale su mnoge bliskoistočne i mediteranske države koje će konstantno pokušavati dostići slavu navedenih egipatskih faraona.

Smatram da je cilj rada ispunjen te da će svatko tko pročita ovaj rad dobiti dobar uvid u ovo razdoblje staroga Egipta i pobliže se upoznati s faraonima čiju sam vladavinu u radu opisao te da će ih pročitano potaknuti na daljnje istraživanje i proučavanje XVIII egipatske dinastije.

12. Literatura

Berman, Lawrence M., "Overview of Amenhotep III and His Reign", O'Connor D., Cline, Eric H. (ur.), *Amenhotep III: Perspectives on His Reign*, The University of Michigan Press, Michigan, 1998., str. 1.-27.

Breasted, James Henry, *Ancient records of Egypt,volume II: The Eighteenth Dynasty*, The University of Chicago Press, Chicago, 1906.

Brown, Chip, "The King Herself", *National Geographic*, vol. 215., br. 4., 2009., str. 88.-111. (Academic Search Complete, EBSCOhost; zadnji pristup: 21.6.2015.)

Bunson, Margaret R.,*The encyclopedia of ancient Egypt*, Gramercy Books, New York, 1999.

Child, Ryan Owen, *Thutmose III: a forgotten pharaoh* (https://www.academia.edu/2104982/Thutmose_III_a_forgotten_pharoah; zadnji pristup: 21.6.2015.)

Gabriel, Richard A., "Amphibious Pharaoh", *Military History*, vol. 26., br. 4., 2009., str. 42.-47. (Academic Search Complete, EBSCOhost; zadnji pristup: 21.6.2015.)

Kahn, Dan'el, "One Step Forward, Two Steps Backward: The Relations Between Amenhotep III, King of Egypt and Tushratta, King of Mitanni", Bar, S., Kahn, D., Shirley, JJ (ur.), *Egypt, Canaan and Israel: History, Imperialism, Ideology and Literature*, Brill, Leiden/Boston 2011., str. 136.-154.

Klauck, Hans-Josef, et. al., *The Encyclopedia of the Bible and Its Reception, Volume 1.* (https://www.academia.edu/9164284/_Amenhotep_II_Amenhotep_III_pp._976-79_in_H.-S._Klauck_et._al._eds_The_Encyclopedia_of_the_Bible_and_Its_Reception_Volume_1_2009_overview_573_words_; zadnji pristup: 21.6.2015.)

Manuelian, Peter Der, Loeben, Christian E., "From Daughter to Father: The Recarved Egyptian Sarcophagus of Queen Hatshepsut and King Thutmose I", *Journal of the Museum of Fine Arts*, vol. 5, Boston, 1993, str. 25.-61.

Matt-Bond, Travis, Reems, Epstein, *The Pharaoh of Exodus.* (https://www.academia.edu/9596022/The_Pharaoh_of_Exodus; zadnji pristup: 21.6.2015.)

Mitchell, Stacey J., *18th Dynasty Egypt*. (https://www.scribd.com/book/194182040/18th-Dynasty-Egypt; zadnji pristup: 21.6.2015)

Narev, Kate, *Hatshepsut and Thutmose III – Cooperative Co-rulers or Ruthless Rivals?* (https://www.academia.edu/11513758/The_Relationship_between_Hatshepsut_and_Thutmose_III; zadnji pristup: 21.6.2015.)

Novak, Grga, *Egipat: prethistorija, faraoni, osvajači, kultura*, Izdavački zavod JAZU, Zagreb, 1967.

Petrovich, Douglas, "Amenhotep II and The Historicity of The Exodus-Pharaoh", *The Master's Seminary Journal*, vol. 17., br. 1., 2006., str. 81.-110. (https://www.scribd.com/doc/252430238/Amenhotep-II-and-the-Historicity-of-the-Exodus-Pharaoh; zadnji pristup: 21.6.2015.)

Skupina autora, *Povijest 2: Egipat i antička Grčka*, Europapress holding d.o.o., Zagreb, 2008.

Uranić, Igor, *Stari Egipat: povijest, književnost i umjetnost drevnih Egipćana*, Školska knjiga, Zagreb, 2002.

Weiss, Daniel, "Beyond the Pharaohs", *Archaeology*, vol. 68., br. 1., 2015., str. 38.-41. (Academic Search Complete, EBSCOhost; zadnji pristup: 21.6.2015.)

Wikipedia (https://hr.wikipedia.org/wiki/Popis_faraona#XVIII_Dinastija:_1570._pr._Kr._.E2.80.93_1293._pr._Kr.; zadnji pristup: 21.6.2015.)

Wilson, Elizabeth B., "The Queen Who Would Be King (Cover story)" *Smithsonian*, vol. 37, br. 6., 2006., str. 80.-87. (Academic Search Complete, EBSCOhost; zadnji pristup: 21.6.2015.)

Wilson, John A., *The Culture of Ancient Egypt*. (https://www.scribd.com/book/177099396/The-Culture-of-Ancient-Egypt; zadnji pristup: 21.6.2015.)